

lere), indskrifter (ofte anråbende), monogrammer, træsko, svastika, „små dansende mænd“, pelikanen, enhjørningen og scener fra Æsops Fabler og Rævebogen. Mange motiver er behørigt kristne, men ofte i en forenklet og kuriøs udformning. Andre er alment moraliserende, mens andre igen er blevet karakteriseret som udtryk for en art modkultur til kirkens autoriserede.

Udsmykningernes egentlige guddomstegn, gerne af kosmologisk art og ofte med antik eller nærøstlig oprindelse, er meget hyppige, men behandles udtrykkeligt ikke. Det kunne ellers være sket med anvendelse af Patrik Reuterswårts klassiske „The Forgotten Symbols of God“ i *Konsthistorisk Tidsskrift* I-III, 1982-85. Heri kan man også finde danske murmesterbemalinger behandlet og diskuteret.

Det er svært at forstå, hvorfor en grotesk mand i Håstveda Kirke i Skåne er medtaget, for han skyldes utvivlsomt en „rigtig“, figurativ kalkmaler. Manden sidder skrævende og forretter sin nødtørft i en stor hat, idet han samtidig synliggør et gevaldigt mandslem. Forfatteren mener at kunne konstatere, at lemmet er omskåret, og når deraf frem til, at manden skal forstås som en jøde og motivet som antisemitisk. Men hvordan konstaterer man en omskæring på et flygtigt malet kalkmaleri, der jo ikke er noget fotografi, som kan forstørres? Og hvordan har man ment at kunne delagtiggøre beskueren i en afstandtagen fra jøderne, når folk ikke har kunnet vide, at jøder var omskårne, og hvad omskæring overhovedet var? I øvrigt findes der jo ingen bæredygtige vidnesbyrd om, at der faktisk fandtes jøder i middelalderens Danmark.

De kritiske bemærkninger må ikke skygge for, at Sissel F. Plathes kalkmaleribase har vist sig yderst anvendelig, og hendes bog er både interessant og givende. Dens kvaliteter sættes i relief af Roberto Fortunas fremragende fotografering, der hermed sætter en ny standard for bogillustration.

Ebbe Nyborg

| LARS BISGAARD: *Christian 2. En biografi*, Gads Forlag, København 2019, 320 s., 349,95 kr.

Lars Bisgaards biografi om Christian II, den siste unionskungen, är på flera sätt ett spännande och modigt arbete. För det första är föremålet i sig både fascinerande och gåtfullt: Prinsen som lyckades vinna tre kungariket men som förlorade dem alla. Han som i Danmark har beskrivits som bondevän men som i Sverige brukar utmålas som den värste av tyranner. För det andra har flera generationer historiker gripit sig an Christian och försökt förstå hans liv och gärning. Utrym-

met för nytolkningar kan därför framstå som begränsat. För det tredje har kungabiografier numera vuxit till en så omfattande populärhistorisk genre att suget efter att läsa ännu en kanske inte är så stort som det borde vara.

Bisgaards arbete är på många sätt en positiv bekantskap. Det är en slående vacker bok, fylld av pedagogiska illustrationer och bildtexter som för läsaren närmare personer, föremål och platser. Författaren skriver initierat och medryckande; framställningen är lätt att följa med i även för en svensk läsare. Ambitionsnivån är föredömligt hög. Lars Bisgaard nöjer sig inte med att bara berätta historien om den kontroversielle kungen. Han återkopplar fortlöpande till andra historikers tolkningar av Christians agerande, resonerar om fel och brister innan han presenterar sin egen tolkning. Texten blir på så vis lika intressant för en vetenskaplig läsare som för en historieintresserad allmänhet, låt vara att den fackligt skolade hade uppskattat konkreta källhänvisningar i form av noter.

Den nya biografien om Christian II tar avstamp i den tidigare forskningen och historikernas vitt skilda omdömen om kungens gärning. Bisgaard lyfter fram 1800-talshistorikern C. F. Allen som den som starkast präglat bilden av Christian. Allen framställde den siste unionskungen som en framsynt politiker som ville bryta adelns och kyrkans makt och öppna möjligheter för borgare och bönder. Han gjorde också Christian II till förkämpe för danska intressen gentemot de tyska handelsstäderna, en tolkning som lätt vann gehör bland de nationellt sinnade i svallvågorna efter 1860-talets dansk-tyska krig (2. Slesvigske Krig). Allen betonade kungens idealism, förkroppsligad i kärleken till den ofrälse Dyveke som Christian hade träffat på bryggan i Bergen under sina ungdomsår.

För Allen berodde Christians II:s misslyckanden på usla rådgivare men också på ett instabilt psyke som kom till ytan när kungen hamnade under press. Bisgaard kontrasterar Allens tolkning med dennes samtida vedersakare Caspar Paludan-Müller, vilken i stället betraktade Christian II som en oduglig regent vars politiska tillkortakommanden beredde vägen för den slutliga upplösningen av den nordiska unionen. Men det var Allens bild som fick det största genomslaget och det är denna Bisgaard nu vill revidera.

Att Bisgaard så tydligt väljer att positionera sig mot historiker som verkade under det förrförra århundradet må vara relevant utifrån dansk historiografi, men det medför samtidigt att modernare tolkningar av Christian och hans samtid hamnar i skymundan. Läsaren får följa författaren i spåren när han resonerar med och mot C. F. Allen eller ännu äldre föregångare, som Hans Svaning och Arild Huitfeldt. Däremot blir det mindre klart hur Bisgaards tolkningar förhål-

ler sig till samtida historisk forskning om det senmedeltida Skandinavien. På så vis håller sig berättelsen om kung Christian inom de traditionella ramarna.

Författaren menar själv att hans viktigaste ambition har varit att sätta Christian II i ett internationellt perspektiv. Här har Bisgaard mycket att bidra med: hans bok presenterar kungen som en maktspelare med hela norra Europa som spelplan. Vi får följa den unge prinsen som sin fars ställföreträdare och fullmäktig herre över Norge, hans militära elddop mot den svenske riksföreståndaren och dennes anhängare samt den följande kampen om den svenska kronan. Intresset för internationella relationer innebär att det inrikespolitiska spelet mellan danska stormän och kyrkofurstar får mindre utrymme, men detta vägs upp av en insiktsfull analys av det nordiska maktspelet.

Christian II var emellertid inte bara kung i Norden, han var genom sitt äktenskap med prinsessan Elisabet av Habsburg svåger till den tysk-romerske kejsaren och en viktig aktör i habsburgarnas storpolitiska spel. Bisgaards utredning av det konfliktfyllda förhållandet mellan Christian och hans hustrus släkt utgör ett viktigt bidrag till forskningen och löper som en röd tråd genom hela boken. Det sätter fingret på Christians oförmåga att utnyttja de möjligheter som stod honom till buds. Hans äktenskap, som skulle placerat honom bland de främsta av Europas härskare, blev aldrig den politiska tillgång det borde ha blivit. Redan vid själva bröllopet var brytningen mellan den danske monarken och hans mäktiga svågrar ett faktum. Brudens familj uteblev från ceremonin i Köpenhamn och detsamma gällde Christians mors släktingar, kurfurstarna av Sachsen. Vad som skulle ha varit den danske kungens första stora triumf slutade i stället i ett praktfullt fiasko.

Bisgaards fokus på storpolitiken får på många sätt Christian II att framstå som mindre märklig och unik. Kungen, som i svensk propaganda så ofta utmålats som en gudlös tyrann, blir i Bisgaards händer en produkt av sin samtid: en cynisk maktperson i en tid full av våld, svek och blodiga aktioner. Å andra sidan begränsar det politiska perspektivet ibland lika mycket som det förklarar. Läsaren får följa hur Christian försöker navigera mellan vänner och fiender i de nordiska rikena, men det är i första hand eliterna som skildras. Politikens villkor – kungamaktens relation till olika samhällsgrupper, de nordiska rikenas sociala struktur och ekonomi – hamnar i bakgrunden. Här tror jag framställningen hade vunnit på om Bisgaard velat gå i dialog med annan forskning som till exempel Harald Gustafssons arbeten om unionsupplösningen. En sådan diskussion hade kunnat ge en bredare samhällelig bas för analysen av Christian II:s – ofta svårförklarliga – handlingar.

Kung Christian förblir fortfarande en gåta efter det att läsaren ta-

git sig igenom de knappt femhundra sidorna. Den handlingskraftige härskare som drev sina maktambitioner till deras yttersta spets förvandlades efter 1521 till en vankelmodig förlorare, till synes oförmögen att konfrontera sina vedersakare inom och utom riket. Lars Bisgaard förkastar Allens psykologiserande tolkning av kungens plötsliga brist på dådkraft men erbjuder egentligen inget eget alternativ. Bisgaard väljer att framställa Christian II som en utpräglad realpolitiker som förstod att ge upp när oddsen var emot honom. För läsaren är det inte helt lätt att acceptera att de häftiga svängningarna i kungens politik inte skulle höra samman med Christians personlighet.

Bokens avslutande avsnitt sammanfattar kungens livsgärning. Författaren erkänner att bristen på källor gör det omöjligt att ge en fullständig bild av kungens levnad, men menar sig ändå ha fått fram nya kunskaper genom att pussla ihop uppgifter från olika håll. Lars Bisgaard lyfter fram flera av Christians positiva insatser: hans organisering av den danska diplomatin, hans stöd till bildkonsten som ett led i upphöjandet av sin egen position, hans öppenhet för utländska experter och militära innovationer. Bisgaard ser i Christian ”en fornyer af Guds nåde” och ansluter sig här – något överraskande – till Allens bild av den framsynte monarken.

I slutändan menar Bisgaard att han sökt förena de dubbla bilderna av kungen: den moderne fursten och den blodtörstige maktspelaren. Målsättningen är förvisso uppfylld, men kanske borde ambitionsnivån ha ställts ännu högre. Christians förlorade status var för samtiden såväl som eftervärlden tätt förknippad med massavrättningarna i Stockholm (som Bisgaard inte vill kalla blodbad). Analogin med antikens liderlige kejsar Nero hade redan tidigare lanserats av Christians habsburgska släkt. Christian II må ha intresserat sig för militära innovationer men detta uppväger knappast hans hänsynslösa framfart mot alla som gick honom emot. Ett tydligare ställningstagande kunde ha varit på sin plats.

På en viktig punkt gör Lars Bisgaard en annorlunda, eller åtminstone mer konsekvent, tolkning än vad andra danska historiker vågat göra. Det handlar om Christians förhållande till den unga Dyveke och mor Sigbrit, något som mer än något annat förbryllat och fascinerat sentida betraktare. Bisgaard väljer att ta drottningens släktingar på orden och argumenterar för att Dyveke i själva verket var en prostituerad från Bergen och Sigbrit hennes bordellmamma. Förutom huvudkällan – habsburgarnas krav på att kungen skulle göra sig av med ”det kvindfolk” – presenterar författaren en rad indicier som stöd: Bergen var känt för sina många prostituerade; Dyveke, den lilla duvan, var ett typiskt tillnamn för den sortens kvinnor; mor Sigbrit var liksom Dyveke av holländsk familj men hade utseendemässigt inga likheter med

kungens favorit. Bisgaard menar dessutom att det var Sigbrits sinne för affärer – ”rufferskans” kännetecken – som gav henne en plats vid kungens sida långt efter det att kärlekshistorien fått sitt tragiska slut.

Resonemangen framstår som rimliga för en modern läsare, men det är tveksamt om indicierna verkligen håller för att avgöra frågan om Dyvekes ursprung en gång för alla. Var det verkligen möjligt att ingen i Köpenhamn – förutom kungen själv – känt till vad det var för rörelse Sigbrit drevit i Nordens folkrikaste stad? Och när drottningens släkt hade full kännedom om förhållandet, varför framhärdade kungen med att hålla Sigbrit som ansvarig för hovets ekonomi? Frågetecknen kring Dyveke och mor Sigbrit dröjer sig kvar, trots Bisgaards pedagogiska försök att lösa mysteriet. Och kung Christian, som envist backade upp de båda kvinnorna trots omgivningens avsky, framstår även här som en gåta.

Svårigheten att ge en mer sammansatt bild av Christians II:s person beror förmodligen på den gamla sanningen att det är segraren som skriver historien. Gustav I (Vasa), som ledde det svenska upproret mot unionskungen, regerade i nästan fyrtio år och kunde som få andra härskare diktera bilden av sig själv – och samtidigt brännmärka sin företrädare som en gudlös tyrann. När Lars-Olof Larsson skrev sin biografi om kungens liv (*Gustav Vasa – landsfader eller tyrann?* 2002) fanns ett rikligt material att ösa ur, som Larsson kunde utnyttja för att skapa en röd tråd tvinnad av den svenske dynastens härsklystnad, egen nytta och oförsonliga sinnelag. För Bisgaard finns inte motsvarande källor att tillgå och hans porträtt av Christian måste därför bli lösare i konturerna och mindre entydigt. Arbetet ger likväl viktiga bidrag till nordisk historia och bilden av renässansfursten. Christian II fortsätter att fascinera och Lars Bisgaards bok framstår som den mest fullödiga skildring av dennes liv och gärning som över huvud taget torde vara möjlig.

Mats Hallenberg

| KAJSA BRILKMAN, MORTEN FINK-JENSEN & HANNE SANDERS (RED.): *Reformation i två riken. Reformationens historia och historiografi i Sverige och Danmark*, (Centrum för Öresundsstudier 38), Makadam förlag, Göteborg 2019, 302 s., 235 SEK.

Her er tale om en kærkommen publikation, især for dem, der underviser i reformationstidens historie. Antologien udgør et fint redskab, fordi den rydder op, systematiserer og sætter sagerne på plads. Bogen har en lang titel, der kunne have været længere endnu, da den ikke blot